

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ – ΤΜΗΜΑ ΝΟΜΙΚΗΣ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ ΣΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟ ΔΙΚΑΙΟ
ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟ ΕΤΟΣ 2003-2004

ΕΡΓΑΣΙΑ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

ΘΕΜΑ: Σχολιασμός της υπ' αριθμ. 112/2000 αποφάσεως του Εφετείου Πειραιά, αναφορικά με την αναγνώριση του άρθρου 2 παρ. 1 του Συντάγματος «ως απαγορευτικής διατάξεως νόμου» κατά την έννοια του άρθρου 174 Α. Κ.

ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ ΕΙΡΗΝΗ

ΔΙΔΑΣΚΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΑΝΔΡΕΑΣ Γ. ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΘΗΝΑ, ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2004

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. Συνοπτική παρουσίαση του νομικού ζητήματος που ετέθη υπό της υπ' αριθμ 112/2000 αποφάσεως του Εφετείου Πειραιώς.
2. Η έννοια και νομική φύση της αρχής της ανθρώπινης αξίας κατά το ισχύον Ελληνικό Σύνταγμα.
3. Η δεσμευτικότητα της αρχής όσον αφορά τα όργανα της νομοθετικής και δικαστικής λειτουργίας – Η παραπληρωματική ισχύ της αρχής
4. Συμπεράσματα

ΘΕΜΑ: Σχολιασμός της υπ' αριθμ. 112/2000 απόφασης του Εφετείου Πειραιά, αναφορικά με την αναγνώριση του άρθρου 2 παρ. 1 του Συντάγματος «ως απαγορευτικής διατάξεως νόμου» κατά την έννοια του άρθρου 174 Α. Κ.

Περίληψη: Η υπ' αριθμ. 212/2000 απόφαση του Εφετείου Πειραιά, έκρινε ότι η δικαιοπραξία της εκούσιας αναγνώρισης εκτός γάμου τέκνου από τον μη φυσικό πατέρα, προσβάλλει την προσωπικότητα του φυσικού πατέρα αυτού. Επιπρόσθετα, κρίνοντας ότι η διάταξη του άρθρου 2 παρ. 1 του Συντάγματος αποτελεί απαγορευμένη διάταξη νόμου κατά την έννοια του 174 του Α.Κ, θεώρησε ότι η εν λόγω δικαιοπραξία αντίκειται στο άρθρο 2 παρ. 1 του Σ/τος, που απαγορεύει την μέσω δικαιοπραξίας προσβολή της αξίας και της προσωπικότητας του ανθρώπου, αποδεχόμενο κατά ταύτα ότι το άρθρο 2 παρ. 1 του Συντάγματος αποτελεί κανόνα συνταγματικού δικαίου άμεσης ισχύος, εκ του οποίου ιδρύεται ατομικό δικαίωμα που δύναται να εφαρμοσθεί και στο πλαίσιο των ιδιωτικών εννόμων σχέσεων.

1. Συνοπτική παρουσίαση του νομικού ζητήματος που ετέθη υπό της υπ' αριθμ 112/2000 απόφασης του Εφετείου Πειραιώς.¹

Το ερώτημα στο οποίο κλήθηκε να απαντήσει η υπ' αριθμ. 112/2000 απόφαση του Εφετείου Πειραιά, αφορούσε το ζήτημα της δυνατότητας του πραγματικού (φυσικού) πατέρα εξώγαμου τέκνου να ζητήσει την ακυρότητα της εκούσιας αναγνώρισης τέκνου, στην οποία προέβη, έχοντας τη σιωπηρή συναίνεση της μητέρας, τρίτο πρόσωπο– μη φυσικός πατέρας, ήτοι του κατά πόσον ο πραγματικός πατέρας του τέκνου δύναται να θεωρηθεί φορέας του δικαιώματος δικαστικής διαπλάσεως του άρθρου 1477 Α.Κ, δεδομένου ότι βάσει της εν λόγω διατάξεως ο φυσικός πατέρας του τέκνου, **αν και φορέας του ηθικού συμφέροντος προασπίσεως της προσωπικότητάς του και της προσωπικότητας του τέκνου**, δεν συμπεριλαμβάνεται στα άτομα που αναφέρονται κατ' αποκλειστική απαρίθμηση στη διάταξη, ως προς τα οποία δίδεται η δυνατότητα επικαλούμενα ειδικά ως λόγο ότι «αυτός που δηλώθηκε ως πατέρας δεν είναι και ο πραγματικός», να προσβάλλουν την εκούσια αναγνώριση τέκνου.

Πιο συγκεκριμένα, ο νομοθέτης θέλοντας να περιφρουρήσει την οικογενειακή γαλήνη και ιδίως να προστατέψει το τέκνο από αγωγές που αποβλέπουν σε ιδιοτελείς σκοπούς (όπως

¹ Δημοσίευση σε Ελληνική Δικαιοσύνη, τόμος 42, σελ. 492

π.χ. των κληρονόμων) στο άρθρο 1477 Α.Κ.² δίδει τη δυνατότητα προσβολής και ανατροπής της εκούσιας αναγνώρισης τέκνου -αναφορικά με τον ισχυρισμό ότι ο κατά δήλωσιν πατέρας δεν είναι και ο πραγματικός- σε ορισμένα μόνο πρόσωπα που αναφέρονται στο άρθρο περιοριστικά (στο τέκνο και υπό προϋποθέσεις στους κατιόντες αυτού, στον παππού ή στην γιαγιά της μητρικής ή σε άλλη περίπτωση της πατρικής γραμμής).

Η εν λόγω διάταξη, που δικαιολογημένα έχει επικριθεί, περιορίζοντας τον ευρύ κύκλο προσώπων στα οποία παρείχε δικαίωμα προσβολής της εκούσιας αναγνώρισης τέκνου το παλαιό αντίστοιχο άρθρο 1535 Α. Κ (το οποίο όριζε ότι δικαίωμα προσβολής της εκούσιας αναγνώρισης τέκνου είχε ο καθένας που αποδείκνυε υλικό ή ηθικό έννομο συμφέρον) αλλά ταυτόχρονα μη αναφέροντας τον φυσικό πατέρα ως δικαιούχο του εν λόγω δικαιώματος, έρχεται σε σύγκρουση με την ιδέα της βιολογικής αλήθειας την οποία παραμερίζει και του δικαιώματος του φυσικού πατέρα να προασπίσει την προσωπικότητα του και την προσωπικότητα του τέκνου του. Επιπροσθέτως, θα πρέπει να σημειωθεί, ότι δημιουργείται το οξύμωρο σχήμα να αναγνωρίζει το αστικό δίκαιο, δυνάμει του άρθρου 1479, στον φυσικό πατέρα εξώγαμου τέκνου το δικαίωμα να αιτηθεί την δικαστική αναγνώριση του τέκνου του, να τον αποκλείει όμως βάσει του άρθρου 1477 από το να εγείρει αναγνωριστική αγωγή για την αναγνώριση της ακυρότητας της εκούσιας αναγνώρισης του εκτός γάμου τέκνου του, στην οποία προέβη τρίτο πρόσωπο επικαλούμενο ψευδώς ότι ήταν ο φυσικός πατέρας αυτού.

Εν προκειμένω ενδιαφέρον παρουσιάζει το σκεπτικό της σχολιαζόμενης αποφάσεως, βάσει του οποίου κρίθηκε εν τέλει ότι ο φυσικός πατέρας τέκνου γεννημένου εκτός γάμου δικαιούται να προσβάλλει την εκούσια αναγνώριση στην οποία προέβη τρίτο πρόσωπο τη συναινέσει της μητέρας του τέκνου.

² 1477 Α.Κ «Το τέκνο και, σε περίπτωση θανάτου του, οι κατιόντες του δικαιούνται να προσβάλλουν την εκούσια αναγνώριση για το λόγο ότι αυτός που δηλώθηκε ως πατέρας δεν είναι πραγματικά πατέρας.

Το δικαίωμα αυτό ανήκει επίσης, στην περίπτωση που η μητέρα κατά την αναγνώριση είχε πεθάνει ή δεν είχε δικαιοπρακτική ικανότητα, στον καθένα από τους γονείς της και, στην περίπτωση της δεύτερης παραγράφου του άρθρου 1475, στον παππού ή τη γιαγιά που δεν είχε προβεί στην αναγνώριση.»

Το δικαστήριο κατέληξε στην ανωτέρω κρίση του προτάσσοντας μία εναρμονισμένη με το Σύνταγμα³ ερμηνεία, η οποία χωρίς να παραβλέπει το νομοθετικό σκοπό, ήτοι την προστασία του τέκνου, λαμβάνει υπ' όψιν της και τη βιολογική αλήθεια και εντάσσει τη ρύθμιση του άρθρου 1477 Α.Κ **στο αντικειμενικό τελολογικό σύστημα του δικαίου**, προκειμένου να αποτελέσει η τελευταία το πρόσφορο μέσο προς πραγμάτωση υπέρτερων αντικειμενικών σκοπών του δικαίου.

Πιο συγκεκριμένα, η απόφαση δέχεται το εν λόγω δικαίωμα του φυσικού πατέρα υπό την προϋπόθεση της θεμελίωσης της ακυρότητας της εκούσιας αναγνώρισης στο άρθρο 174 του Α. Κ, θεωρώντας δηλ. ότι η δικαιοπραξία της εκούσιας αναγνώρισης από τον μη πραγματικό πατέρα είναι σύμφωνα με το άρθρο 174 Α. Κ άκυρη ως αντίθετη σε απαγορευτική διάταξη νόμου⁴ και ειδικότερα στις διατάξεις του άρθρου 281 Α.Κ και των άρθρων 2 παρ. 1 και 5παρ. 1 του Συντάγματος.

Η σημασία δε της εν λόγω αποφάσεως, όσον αφορά το Συνταγματικό δίκαιο, έγκειται ακριβώς στο γεγονός ότι αποδέχεται ως ουσιαστικό λόγο ακυρότητας της δικαιοπραξίας της εκούσιας αναγνώρισης εξώγαμου τέκνου από τον μη πραγματικό πατέρα, την αντίθεση της δικαιοπραξίας στο άρθρο 2 παρ. 1 του Σ/τος , την οποία περαιτέρω θεωρεί ότι αποτελεί **απαγορευτική διάταξη «νόμου» κατά την έννοια του 174 Α.Κ, δεδομένου ότι απαγορεύει την μέσω δικαιοπραξίας προσβολή της αξίας και της προσωπικότητας του ανθρώπου**⁵.

Υπό το ανωτέρω λοιπόν σκεπτικό, η υπ' αριθμ. 112/2000 απόφαση του Εφετείου Πειραιά, αναγνωρίζοντας τον νομικά πλήρως δεσμευτικό χαρακτήρα της διατάξεως του άρθρου 2 παρ. 1 του Συντάγματος και κατ' ουσίαν θεωρώντας – όπως θα δειχθεί στην

³ Σχετικά με την εναρμονισμένη προς το Σύνταγμα ερμηνεία, βλ. Παναγιώτη Παπανικολάου «Μεθοδολογία του Ιδιωτικού Δικαίου και Ερμηνεία των Δικαιοπραξιών», σελ. 189 επ.

⁴ Η ανωτέρω άποψη διατυπώνεται και από τον Π. Καράση κατά την ερμηνεία του άρθρου 1477 και 1478 «Κατ' άρθρον ερμηνεία Αστικού Κώδικα» Μ. Σταθόπουλος-Α. Γεωργιάδης, τόμος __ σελ. 615 επ.

⁵ Κατά τον Ι. Σ. Σπυριδάκη «Γενικές Αρχές», σελ. 638, στις απαγορευτικές διατάξεις της Α.Κ 174 πρέπει να υπαχθούν και οι διατάξεις του Συντάγματος για τα ατομικά δικαιώματα, υπό την προϋπόθεση ότι τα δικαιώματα αυτά τριτενεργούν δηλ. ισχύουν και στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών.

επόμενη παράγραφο- ότι η διάταξη ιδρύει ατομικό δικαίωμα, δέχεται ότι υφίσταται ένας νέος πρόσθετος λόγος ακυρότητας της εν λόγω εκούσιας αναγνώρισης τον οποίο δύναται να επικαλεσθεί ο φυσικός πατέρας του τέκνου. «Διότι η αντίθετη προς τη βιολογική αλήθεια θεμελίωση νομικής σχέσεως πατρότητας, αποτελεί προσβολή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας του μη συμπράξαντος στην αναγνώριση ανδρός, ο οποίος εμφανίζεται σε οικογενειακή κατάσταση διαφορετική από εκείνη στην οποία βρίσκεται»⁶.

2. Η νομική φύση της αρχής της ανθρώπινης αξίας κατά το ισχύον Ελληνικό Σύνταγμα.

Η σχολιαζόμενη απόφαση κρίνοντας ότι το άρθρο 2 παρ. 1 του Συντάγματος αποτελεί «απαγορευτική διάταξη νόμου» και ως εκ τούτου κατά την έννοια του άρθρου 174 του Α.Κ η δικαιοπραξία που αντίκειται σ' αυτήν θα πρέπει να θεωρείται άκυρη, αντιμετωπίζει εμμέσως δύο βασικά ερμηνευτικά ζητήματα της διατάξεως του άρθρου 2 παρ. 1 του Συντάγματος: α) τη νομική φύση της διάταξης του άρθρου 2 παρ. 1 του Συντάγματος και β) τη σχέση του άρθρου 2 παρ. 1 και της προστασίας της προσωπικότητας που παρέχει ο κοινός νόμος, ειδικότερα εν προκειμένω το άρθρο 1477 του Α. Κ.

Ειδικότερα, η απόφαση αποδεχόμενη την τυπική και ουσιαστική ενότητα της σύγχρονης ενιαίας εννόμου τάξεως του κοινωνικού ανθρωπισμού, η οποία στηρίζεται στην ανώτατη δικαιοπολιτική αρχή του απαραβίαστου της ανθρώπινης αξίας, την αντικειμενικοποίηση του ιδιωτικού και δημοσίου δικαίου, κυρίως δε του τμήματος του δημοσίου δικαίου που αναφέρεται στα ατομικά δικαιώματα⁷, δεν αντιμετωπίζει τη διάταξη του άρθρου 2 παρ. 1 ως «προγραμματική» διάταξη, αλλά ως διάταξη που θεσπίζει θεμελιώδη συνταγματικό κανόνα αντικειμενικού χαρακτήρα και άμεσης ισχύος, εκ της οποίας γεννάται

⁶ ο.π Π. Καράση κατά την ερμηνεία του άρθρου 1477 και 1478 «Κατ' άρθρον ερμηνεία Αστικού Κώδικα» Μ. Σταθόπουλος-Α. Γεωργιάδης, τόμος __σελ. 615 επ

⁷ βλ. σχετικά περί Δημοσιοποίησης ή εξανθρωπισμού του ιδιωτικού δικαίου και ιδιωτικοποίησης του Δημοσίου Δικαίου, Ανδρέας Δημητρόπουλος, «Κοινωνικός ανθρωπισμός και ανθρώπινα δικαιώματα», ΝοΒ 28, σελ 1836 επ.

ατομικό δικαίωμα συνταγματικού επιπέδου⁸, αγνοώντας το συστηματικό επιχείρημα που προβάλλεται από μερίδα της θεωρίας περί του αντιθέτου, με αφορμή την ένταξη της διατάξεως στο τμήμα Α' του πρώτου Μέρους του Συντάγματος και όχι στο Δεύτερο Μέρος που αναφέρεται στα ατομικά δικαιώματα⁹.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να σημειωθεί ότι η θεμελιώδης συνταγματική αρχή της αξίας του ανθρώπου, πέραν της ερμηνευτικής λειτουργίας της, δύναται να εφαρμοσθεί είτε ως αμυντικό θεμελιώδες δικαίωμα εναντίον κάθε προσβολής των κρατικών οργάνων είτε ως θεμελιώδες δικαίωμα για παροχή θετικής προστασίας από το κράτος είτε ως θεμελιώδες δικαίωμα παροχής έννομης προστασίας και συμμετοχής σε διαδικασίες παροχής της είτε τέλος ως θεμελιώδης κανόνας αντικειμενικού δικαίου που επιβάλλει στο κράτος την υποχρέωση λήψης των κατάλληλων μέτρων για την προστασία της αξίας του ατόμου σε διάφορα επίπεδα του κοινωνικού βίου¹⁰.

Κατά συνεπεία δε των ανωτέρω, τεκμαίρεται ότι καθ' όσον υπάρχει σε συγκεκριμένη περίπτωση προσβολή της αξίας του ανθρώπου ορισμένου προσώπου, θεμελιώνεται στη διάταξη 2 παρ. 1 του Συντάγματος δικαίωμα συνταγματικού επιπέδου και αντίστοιχη αξίωση δικαστικής και άλλης νόμιμης προστασίας του εκάστοτε υποκειμένου του δικαιώματος.

3. Η δεσμευτικότητα της αρχής όσον αφορά τα όργανα της νομοθετικής και δικαστικής λειτουργίας – Η παραπληρωματική ισχύ της αρχής

Όπως ανεφέρθη στην προηγούμενη παράγραφο, η σχολιαζόμενη απόφαση δέχθηκε ότι η διάταξη του άρθρου 2 παρ. 1 θεσπίζει θεμελιώδη συνταγματικό κανόνα αντικειμενικού χαρακτήρα και άμεσης ισχύος, γεγονός που συνεπάγεται -εκτός των όσων έχουν ήδη λεχθεί-

⁸ Βλ. σχετικά με την θεμελίωση ατομικού δικαιώματος στην εν λόγω θεμελιώδη αρχή του Συντάγματος Π. Ν. Δαγτόγλου, «Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα», σελ. 1138 και Ανδρέας Δημητρόπουλος «Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου», σελ. 949 επ.

⁹ Βλ. σχετικά Γ. Κασιμάτη «Οι βάσεις εφαρμογής της αρχής σεβασμού και προστασίας της αξίας του ανθρώπου και της εγγύησης της ιδιοκτησίας» με αφορμή τον σχολιασμό της υπ' αριθμ. 40/1998 αποφάσεως της ολομελείας Α.Π., ΝοΒ47, σελ. 707 επ.

¹⁰ βλ. σχετικά ο.π Γ. Κασιμάτη

τη δεσμευτικότητα της διάταξης για όλα τα πολιτειακά όργανα, τα οποία υποχρεούνται να την εφαρμόζουν, «υπό την έννοια της τελικής πραγμάτωσης του δεοντικού περιεχομένου της»¹¹

α. Η δεσμευτικότητα της αρχής αναφορικά με τα νομοθετικά όργανα

Πιο συγκεκριμένα, αυτό σημαίνει όσον αφορά τα όργανα της νομοθετικής λειτουργίας, ότι οφείλουν, όταν προβαίνουν σε νομοθετική ρύθμιση, να τηρούν την εν λόγω διάταξη του Συντάγματος, υπό την έννοια ότι το περιεχόμενο της νομοθετικής ρύθμισης δεν μπορεί αφ' ενός μεν να έρχεται γενικώς σε αντίθεση με το περιεχόμενο του δέοντος της συνταγματικής διάταξης, αφ' ετέρου δε να αποδυναμώνει το περιεχόμενο της διάταξης, αναιρώντας τις συνέπειες από την μέχρι τούδε εφαρμογή της.

Όπως συνάγεται δε εκ των ανωτέρω, στην προκείμενη περίπτωση ο νομοθέτης αποκλείοντας με τη διάταξη του άρθρου 1477 ΑΚ τον φυσικό-πραγματικό πατέρα του τέκνου από τους φορείς του δικαιώματος προσβολής της εκούσιας αναγνώρισης τέκνου γεγεννημένου εκτός γάμου, όχι μόνο μείωσε (σε σχέση με το προηγούμενο νομοθετικό καθεστώς) αλλά ήρε την προστασία της προσωπικότητάς του, δεδομένου ότι στερώντας από τον φυσικό πατέρα το ως άνω δικαίωμα, αποδυναμώνεται de facto η διασφάλιση της προσωπικότητάς του έναντι της τοιαύτης προσβολής. Για το λόγο αυτό, ορθά η σχολιαζόμενη απόφαση έκρινε κατά τα ανωτέρω την διάταξη του άρθρου 1477 ως αντισυνταγματική, αντιβαίνουσα στο άρθρο 2 παρ.1 του Συντάγματος.

β. Η δεσμευτικότητα της αρχής αναφορικά με τα όργανα άσκησης της δικαστικής λειτουργίας- Η παραπληρωματική ισχύ της αρχής

Η δεσμευτικότητα της αρχής της ανθρωπίνης αξίας, αναφορικά με τα όργανα της δικαστικής εξουσίας, σημαίνει αφ' ενός μεν ότι αυτά οφείλουν να τηρούν τον αντίστοιχο συνταγματικό κανόνα άμεσης ισχύος, απέχοντας από κάθε παράβασή του κατά τη διαδικασία άσκησης του λειτουργημάτων τους, αφ' ετέρου δε ότι υποχρεούνται να τον εφαρμόζουν στην

¹¹ βλ. σχετικά ο.π Γ. Κασσιμάτη

υπαγόμενη σ' αυτούς συγκεκριμένη περίπτωση, **εφόσον αυτή δεν υπάγεται σε διάταξη νόμου**¹². Κατά συνέπεια, προκύπτει ότι η άμεση ισχύς συνταγματικής διάταξης που εμπεριέχει θεμελιώδη συνταγματική αρχή, νοείται πάντοτε ως ισχύς παραπληρωματική, υπό την έννοια ότι η εν λόγω συνταγματική διάταξη εφαρμόζεται μόνο όταν δεν ισχύει στην συγκεκριμένη περίπτωση ειδικότερος συνταγματικός κανόνας, που τη συγκεκριμενοποιεί ή διάταξη του κοινού νομοθέτη που συγκεκριμενοποιεί τη συνταγματική διάταξη¹³.

Βέβαια στην συγκεκριμένη περίπτωση της σχολιαζόμενης αποφάσεως, γεγονός είναι ότι, ενώ υφίσταται η διάταξη του άρθρου 57 Α.Κ, η οποία αναφέρεται στο δικαίωμα οιαδήποτε προσβάλλεται παράνομα στην προσωπικότητά του να απαιτήσει να αρθεί η προσβολή αυτή και θα μπορούσε ενδεχομένως να θεωρηθεί ότι συγκεκριμενοποιεί τη διάταξη του άρθρου 2 απρ. 1 του Συντάγματος, εντούτοις ο συγκεκριμένος δικαστικός λειτουργός δέχεται την άμεση κι όχι παραπληρωματική ισχύ της διατάξεως του άρθρου 2 παρ. 1 του Συντάγματος, θεωρώντας προφανώς ότι μόνο αυτή πληροί τα χαρακτηριστικά της «απαγορευτικής διατάξεως νόμου κατά την έννοια του άρθρου 174 του Α. Κ.¹⁴

4. Συμπεράσματα

Η σχολιασθείσα κατά τα ανωτέρω υπ' αριθμ. 212/2000 απόφαση του Εφετείου Πειραιά, θεωρώντας ότι η δικαιοπραξία της εκούσιας αναγνώρισης τέκνου εκτός γάμου από τον μη φυσικό πατέρα αυτού, προσβάλλει την προσωπικότητα του φυσικού πατέρα και ως εκ τούτου, αφ' ενός μεν αντίκειται στο άρθρο 2 παρ. 1 του Σ/τος, που απαγορεύει την μέσω δικαιοπραξίας προσβολή της αξίας και της προσωπικότητας του ανθρώπου, αφ' ετέρου κρίνοντας ότι η διάταξη του άρθρου 2 παρ. 1 του Συντάγματος αποτελεί απαγορευμένη διάταξη νόμου κατά την έννοια του 174 του Α.Κ, αποδέχεται την άποψη περί της φύσως της εν

¹² βλ. σχετικά ο.π Γ. Κασιμάτη

¹³ βλ. σχετικά ο.π Γ. Κασιμάτη

¹⁴ Για την ερμηνεία της διατάξεως του άρθρου 174 του ΑΚ. Βλ. Α. Γεωργιάδη – Μ. Σταθόπουλο «Κατ' άρθρον ερμηνεία Αστικού Κώδικα» τ.1, σελ. 267 επ.

λόγω διατάξεως ως κανόνα συνταγματικού δικαίου άμεσης ισχύος εκ του οποίου ιδρύεται ατομικό δικαίωμα που δύναται να εφαρμοσθεί και στο πλαίσιο των ιδιωτικών έννομων σχέσεων

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Α. Γεωργιάδης – Μ. Σταθόπουλος «Κατ' άρθρον ερμηνεία Αστικού Κώδικα», άρθ. 174
2. Δαγτόγλου Π. «Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα»
3. Δημητρόπουλος Ανδρέας, «Κοινωνικός ανθρωπισμός και ανθρώπινα δικαιώματα», ΝοΒ 28,
4. Δημητρόπουλος Ανδρέας «Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου»
5. Καραύης Π, ερμηνεία του άρθρου 1477 και 1478 («Κατ' άρθρον ερμηνεία Αστικού Κώδικα» Μ. Σταθόπουλος-Α. Γεωργιάδης).
6. Κασιμάτης Γ. «Οι βάσεις εφαρμογής της αρχής σεβασμού και προστασίας της αξίας του ανθρώπου και της εγγύησης της ιδιοκτησίας» με αφορμή τον σχολιασμό της υπ' αριθμ. 40/1998 αποφάσεως της ολομελείας Α.Π, ΝοΒ47
7. Παπανικολάου Παναγιώτης «Μεθοδολογία του Ιδιωτικού Δικαίου και Ερμηνεία των Δικαιοπραξιών»
8. Σπυριδάκης Ι. «Γενικές Αρχές»